

Ljubišav Marković

Tečaj politične ekonomije

Delovna storilnost in družbeno bogastvo

(NADALJEVANJE)

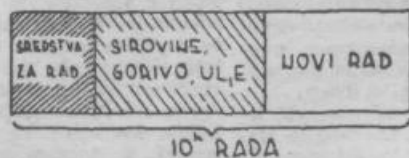
Kakšno delo vse računamo? Teh 10 ur ni samo neposredno potrošeno živo delo. Del odpade na delo iz prejšnjih proizvodnih procesov, v katerih je bila proizvedena volna, statve, tovarniško poslopje. To je **minulo delo** — delo ovčarjev, zidarjev, kovinarjev itd., ki se je konča-

lo prej, preden je nastopilo tkanje tekstilnega blaga.

V proizvodni imamo torej — glede na čas, kdaj je bilo delo potrošeno — **minulo delo in novo živo delo**. Vzemimo, da izvira 7 ur od prejšnjega minulega dela, 3 ure pa naj bodo potrošek novega živega dela. To strukturo si lahko predstavimo takole:



Minulo delo, ki je prenešeno (stroji, poslopja, instalacije), s potrošenih sredstev za proizvodnjo — lahko razčlenimo. Del izhaja od potrošenih orodij dela



Vprašanje je sedaj, kako se s porastom storilnosti dela izpreminja ta notranji odnos med minulim in novim delom. Kje je tu zakonitost? Zakonitost je v tem, da s porastom storilnosti dela:

a) postaja vedno manjša količina dela, ki odpade na enoto proizvoda. Mislimo si, da je neki kolektiv nekoč proizvedel 1.000 metrov tekstilnega blaga

in potrošil 10.000 ur dela. (7.000 ur odpade na sredstva za proizvodnjo, 3.000 ur na novo delo). Na en meter blaga pride 10 ur. Po uvedbi boljših strojev in boljše organizacije dela — ob povečanju storilnosti dela tudi pri ovčarjih — naj bi z istim potroškom dela — 10.000 ur — proizvedli 1.400 metrov blaga: Na en meter pride okrog 7 ur dela.



b) drugi moment te zakonitosti je ta, da se po enoti proizvoda zmanjša potrošek vseh delov dela, — tako od sredstev za proizvodnjo, kakor živega dela, — toda v neenaki meri.

V večji meri se je zmanjšal potrošek živega dela kakor pa je relativno porasel potrošek minulega dela, posebno tistega, ki izhaja od orodja za delo.

V našem primeru je takole:

	V metru blaga	orodja dela	sirovina	živega dela
prej	10 ur	2 ur	5 ur	3 ure
sedaj	7 ur	1 h 45'	3 h 15'	2 uri

Prej je znašal delež orodja za delo 20 odstotkov količine dela v metru blaga. Sedaj je ta delež absolutno zmanjšan (od dveh ur na 1 uro 45 min.) njegove delež pa je povečan na 25 odstotkov. Razumljivo je, da ta zakon izhaja od polnega izkoriščenja zmogljivosti orodja za delo.

V tem vidimo, končno osnovno stvar v zakonu storilnosti dela. To bi moralo imeti za osnovo naše proučevanje dela naših delovnih kolektivih.

Zlasti zato, ker smo sredi procesa velikih investicij in hitrejši industrializacije. Metoda, ki primcrja skupno proizvodnjo in porast delovne sile v gospodarstvu, ne bi bila sprejemljiva glede na velika vlaganja (dela) v industrializacijo. Pri tem se izgublja izpred oči minulo delo. Se več, to bi nam dalo napačno sliko — da storilnost dela raste čeprav se je morda v bistvu začasno zmanjšala.

8. Družbeno in naravno bogastvo

Družbeno bogastvo obsega vso množino materialnih in duhovnih dobrin, s katerimi razpolaga določena skupnost ali vse človeštvo. To razpolaganje je lahko osebno, družbeno, v dolgi epohi pa je bilo tudi privatno. Ta moment za sedaj puščamo ob stra-

ni. Prav tako puščamo ob strani tudi duhovno družbeno bogastvo. Ukvarjali se bomo samo z njegovim materialnim delom.

Materialno družbeno bogastvo so najrazličnejše dobrine, ki na razne načine zadovoljujejo človekove potrebe. Na primer, sta-

novanja, hrana, obleka, parki, tovarne in rudniki, železnice in ladje itd. To so dobrine, ki jih ljudje izkoriščajo za osebno ali proizvodno potrošnjo.

Treba je razlikovati družbeno in naravno bogastvo, ki je ljudem tudi dostopno na razne načine. Razlika je v tem, da vse dobrine, ki veljajo za družbeno bogastvo, že vsebujejo v sebi vloženo ljudsko delo. To nam dokazujejo tudi naslednji primeri.

Naravno bogastvo, kot so na primer reke, divji gozdovi, podnebje, zrak, rude itd. so predmeti, v katerih še ni človeškega dela. Naravno bogastvo je splošni pogoj za življenje in proizvodnjo. Je pa zelo važno za nastanek družbenega bogastva. Pravimo, da je naravno bogastvo

družbeno bogastvo po možnosti, t. j. po potenci. Družbeno bogastvo — v mislih imamo njegov materialni del — je naravno bogastvo, ki ga je človeško delo spremenilo in ki je s tem dobilo oblike in lastnosti, zaradi katerih ga lahko trošimo.

To pa je splošni pomen in vloga naravnega bogastva. Zeleli pa bi poudariti njegovo posebno plat. To se pravi, velik pomen, ki ga ima naravno bogastvo ne samo za nastanek družbenega bogastva, temveč tudi za hitrost njegovega povečanja. Tu smo pa spet prišli do vprašanja delovne proizvodne moči ali, kakor pravimo, delovne proizvodnosti. Preden si ogleđamo v tej zvezi naravno bogastvo, moramo malce pregledati splošni značaj delovne proizvodnosti za povečanje družbenega bogastva.

9. Delovna proizvodnost in družbeno bogastvo

Obstoječe materialno bogastvo predstavlja tiste okvire, v katerih se lahko gibljejo vse oblike potrošnje. To je meja tako za osebno kakor za proizvodno potrošnjo v družbi. Življenje ljudi in napredek družbe pa zahteva, da se ta meja razširi, razmahne, to se pravi, da se poveča materialno bogastvo. Kako?

Osnova je vsekakor to, da družba izdaja delo, da troši določeno količino svoje razpoložljive skupne delovne moči na področju materialne proizvodnje. Ta količina dela pa ni sama po sebi odločilna zato, ali bo skupni proizvod večji ali manjši. Kakšna skupnost lahko med letom potroši veliko količino dela, pa vendar je njen proizvod majhen. In obratno. Z majhno količino dela na leto lahko dosežemo velik proizvod. Potrošek dela je samo pogoj za proizvodnjo. To pa samo po sebi še ne določa, ali bo ta potrošek dela bogat ali siromašen vir bogastva.

Delo kot tako ni bistveni faktor, temveč njegova proizvodna moč, produktivnost dela. Stvarno družbeno bogastvo in moč stalnega širjenja družbenega procesa reprodukcije ni torej odvisno od dolžine presežka dela (ali količine skupnega živega dela — Lj. M.) temveč od njegove proizvodnosti in od bolj ali manj bogatih pogojev za proizvodnjo, v katerih poteka. (Marx, »Kapital« III., str. 710).

V odvisnosti od delovne proizvodnosti lahko isto množino dela predstavimo v raznih količinah materialnih dobrin. Rezultat visoke delovne proizvodnosti je mnogo večja množina proizvodov, mnogo večje družbeno bogastvo kakor pa ga dobimo pri nizki proizvodnosti dela. To pa ima velik ekonomski in družbeni pomen.

Naj to ilustriramo s primerom. Predstavljamo si skupnost 10 milijonov prebivalcev. V proizvodnji dela 3 milijone delavcev. Delovni dan znaša 8 ur. V vsaki uri živega dela proizvajajo po en proizvod. Če delajo v treh izmenah, tedaj bi dobili za en dan:

3 milijone delavcev po 8 ur dela potroši 24 milijonov ur dela

in proizvađa 24 milijonov kosov proizvodov.

9 milijonov teh proizvodov naj ostane za potrebe razširitve proizvodnje in za družbeno rezervo. Ostane 15 milijonov kosov za osebno potrošnjo skupnosti. Povprečno po 1,5 kosa na prebivalca (ne jemljemo v poštev vprašanje, kaj vse lahko vpliva na to posamično razdelitev).

Vrnilo se k primeru, vendar pod pogojem, da je produktivnost dela mnogo večja. Naj gre za isto skupnost, ki pa ima, ker je preteklo že 50 let, 20 milijonov prebivalcev. Od tega je 6 milijonov delavcev (proizvajalcev). V vsaki izmeni pa dela tudi sedaj samo 1 milijon delavcev, ker delajo v šestih izmenah. Delovni dan traja samo 4 ure.

Kolikšen je proizvod? Glede na visoko proizvodnost dela se sedaj 1 uri dela predstavlja v 20 kosih proizvodov. Rezultat je potemtakem naslednji:

6 milijonov delavcev po 4 ure dela = 24 milijonov ur dela. Proizvod je 24 milijonov ur dela \times 20 = 480 milijonov kosov. (Račun lahko napravimo tudi za leto dni. Pomnožili bi na primer še s 300, ker ima leto okrog 300 delovnih dni).

Osnovna delitev naj poteka v istem razmerju kakor v prvem primeru. Tedaj bo ostalo 180 milijonov kosov za razširjeno reprodukcijo in rezervni sklad družbe, 300 milijonov kosov gre za osebno potrošnjo skupnosti. Ker ima 20 milijonov prebivalcev, odpade potemtakem na vsakega prebivalca 15 kosov proizvodov. To je desetkrat več kakor v prvem primeru.

V našem primeru smo pustili ob strani minulo delo, delo prenešeno s sredstev za proizvodnjo, ker ta ne spreminja razložene zakonitosti, temveč samo račun še bolj zamota. Prav tako smo namenoma primerjali dve stanji, ki se močno razlikujeta po stopnji delovne produktivnosti. To nam omogoča, da jasneje vidimo, kakšne možnosti vsebuje gospodarstvo, ki ima visoko delovno proizvodnost. Končno to ni nič nerealnega. Glede na današnji hitri razvoj tehnike in družbene organizacije proizvodnje je

ta skok možen tudi v manj kakor 50 letih.

Kakšen zaključek se nam vsiljuje iz tega. V drugem primeru vidimo, da je porast delovne produktivnosti povzročil, da nam proizvodnja nudi obilno količino proizvodov. Količina je dvajsetkrat večja tudi tedaj, če dela delavec dvakrat krajši čas — samo štiri ure na dan. Glede osebne potrošnje vidimo, da je povprečni življenjski standard vsakega prebivalca desetkrat višji (prej 1,5 proizvoda na prebivalca, sedaj 15). Hkrati pa ima skupnost možnost za dvajsetkrat večjo množino proizvodov uporabi za razširjeno reprodukcijo in za ustvarjanje rezerv. Tako se pogoji proizvodnje še nadalje širijo kakor tudi pogoji za izboljšanje hitrosti porasta proizvodnosti dela. Iz tega lahko napravimo dva zaključka:

a) S porastom delovne proizvodnosti raste možnost — in nujnost — porasta življenjskega standarda in krajšega delovnega dne;

b) Za kolikor je delovna proizvodnost višja, za toliko so večje tudi možnosti za naglo povečanje proizvodnje in za nadaljnji porast delovne proizvodnosti in to z naporom, ki ga skupnost skoraj ne občuti.

10. Zgodovinska posebnost zakona

To je splošna zakonitost. Ima pa svoje posebne oblike uveljavljanja v vsakem zgodovinskem načinu proizvodnje.

V kapitalizmu pomeni, da s porastom delovne proizvodnosti raste v prvi vrsti kapital in bogastvo kapitalista.

Del, ki pripade resničnim proizvajalcem delavcem, pa postaja vse manjši. To zagotavlja stihijski mehanizem kapitalističnih ekonomskih zakonov. Prav ta mehanizem pa razvija obenem vse večjo nesigurnost zaposlitve delavcev, namesto da bi skrajšal delovni dan. Zato prinaša delavcem porast delovne proizvodnosti v kapitalizmu določeno vrsto bede, vseeno kakšna je ta beda, ker je to odvisno od razredne borbe delavcev in splošnih razmer v vsaki kapitalistični državi.

O tem ekonomskem mehanizmu kapitalizma bomo govorili posebej. Sedaj poudarjamo samo globoko nasprotje med delom in kapitalom, ki se še poglablja s porastom proizvodnosti dela.

Toda kapital ne more pripeljati proizvodnjo do popolnega nesmisla, brez konca. Na koncu mora biti nadomeščena z ustrežajočo osebno potrošnjo družbe. To se kaže na zunaj kot problem realizacije kapitalističnega blaga, ki mora na koncu koncev priti do osebne potrošnje. Porast delovne proizvodnosti, to se pravi vse obilnejši dotok materialnega bogastva povzroča, da se družbeni problemi kapitalizma vse bolj večajo. Po eni strani kot problemi gibanja kapitala in njegove zaposlitve, po drugi strani pa kot problemi reševanja reda pred rastočo razredno borbo proletariata.